

פתרון הבחינה בספרות

חורף 2012

מוגש ע"י: רם פרנקל ויעל פיזוב-ערבה, מורים לספרות בלחמן

פרק ראשון – שירה

שאלה 1: "כתנות פסים" / משה אבן עזרא

- א. הצג את שינויים שחלים בגן, והסבר את הקשר שלהם להזמנה למשתה היין (10נק').
ב. בחר באחד משיבוצים המקראיים בשיר, והסבר את תרומתו להבנת משמעות השיר (4נק).

- א.
- בשיר מתוארת התחדשותו של הטבע בתקופת האביב. הטבע מתואר כהתלכדה ססגונית.
  - קיימת האנשה של הטבע, אשר מתואר כמתלבש ומתהדר בבגדי פאר לכבוד אירוע חגיגי – פריחת השושן. הגן מתלבש בבגדים מפוארים ("כתנות פסים לבש הגן"). הדשא לובש מדים רקומים ("כסות רקמה מדי דשאו") ואף העצים מתוארים כמתגנדרים ועוטים בגד משובץ ("מעיל תשבץ עטה כל עץ"). האנשה הטבע מדגישה את האווירה החגיגית והשמחה, אשר אף מתעצמת בסיום השיר כאשר השומעים נתבקשים להרים כוס לחיים.
  - תיאור הטבע כהתלכדה ססגונית נעשה בצורה הדרגתית מהכלל אל הפרט (גן- דשא- עצים – ניצן). מטרתו להדגיש את מי שעומד בראש התהלוכה, אשר לכבודו למעשה התקבצו כל הנכחים, הוא השושן.
  - השושן מדומה למלך הפרחים. נאמר, כי הוא יוצא מתוך עלי הגביע שלו ופורח ("יצא מבין משמר עליו וישנה את בגדי כלאו").
  - הבית האחרון בשיר קרוא לשומעיו להרים כוס יין לכבוד פריחת השושן – שחרורו ממשמר עליו ("מי לא ישתה יינו עליו, האיש ההוא יישא חטאו").

- ב.
- הבית, המסיים את השיר, מהווה תפארת סגירה. בבית זה אין תיאור טבע, אלא קריאה לשתיית יין לכבוד פריחת השושן.
  - מה שהופך את הבית למפואר הוא לא רק השינוי התוכני, נימת ההצהרה והצימוד השלם (עליו / עליו), כי אם השיבוץ. המשפט "האיש ההוא יישא חטאו" לקוח מספר במדבר מתוך דיון רציני בדבר קורבנות הפסח. שם נאמר כי מי שלא יקריב את קורבן הפסח, ייענש בעונש כבד "חטאו יישא האיש ההוא". השימוש בשיבוץ מתוך נושא כל כך חשוב (קורבנות הפסח) בעת דיון בנושא קליל (שתית יין) יוצר לשון של הגזמה וייתכן אף שעשוע.

שאלה 3: "ראה שמש" / שלמה אבן גבירול

שאלה: תאר את התפתחות תמונת הטבע בשיר, והסבר כיצד היא מתקשרת לסוגר של הבית האחרון.

- בתחילה, נראה שלפנינו שיר טבע המתאר שקיעה. תיאור טבע כזה אינו תואם לקונונציה של ז'אנר שירי טבע בשירת ימה"ב המתארים פריחת גן באביב.
- הבית האחרון יוצר **מפנה** ומאיר את השיר כשיר קינה על מות יקותיאל. השר יקותיאל היה פטרונו האהוב של המשורר.
- בקריאה שנייה אנו מבינים את תיאור שקיעת השמש כתיאור **מטאפורי** למותו של יקותיאל.
- הזמן המתואר הוא סוף יום. סוף היום **מטאפורי** לסוף חיי יקותיאל.
- שקיעת השמש היא תהליך של נפילה וירידה של השמש. יש בכך כדי לחזק אווירה שלילית קודרת שיש למשורר בשל אבדן פטרונו האהוב יקותיאל.
- בזמן השקיעה השמיים מתכסים בצבע אדום ("ראה שמש לעת ערב אדומה"). צבע זה רומז לצבע דמו השפוך של יקותיאל. יקותיאל לא מת מוות טבעי, אלא הואשם בבגידה והוצא להורג.
- אפילת הלילה מתוארת **בהיפרבולה** (הגזמה): "בצל הלילה". הרי ללילה אין צל. **הגזמת** האפילה באה להמחיש את הרגשת האפלה והקדרות של הדובר המתקשה להתאושש מצערן על מות יקותיאל.
- הצבע האדום של השמש מתואר באופן **מטאפורי** **בהאנשה** מתחום הלבוש. השמש "כאילו לבשה תולע" ואת צד מערב מכסה בשקיעה בצבע אדום – "ורוח ים בארגמן תכסה". תולע וארגמן הם צבעים אדומים של בגדים יוקרתיים. גם כאן מתקשר הצבע האדום לדמו השפוך של יקותיאל, כמו גם הלבוש היוקרתי מתקשר למעמדו של השר יקותיאל.
- "תולע" מתקשר גם לרימות ותולעים המכסים את גופת המת (זהו גם שיבוץ מספר ישעיהו).

שירת ביאליק

שאלה 4: "לבדי"

שאלה: פרש את התמונה המתוארת בבית החמישי בשיר, והסבר כיצד תמונה זו מבטאת את השינוי במערכת היחסים בין הדובר לבין השכינה.

בבית זה כוחה של השכינה הולך ופוחת עוד יותר. היא בוכה ומתרפקת – נשענת על בנה היחיד, כאילו עוצרת ("שכה") ומגבילה את תנועת הדובר כדי למנוע ממנו לצאת. פעולת העצירה מכמירת לב שכן היא נעשית כמעט ללא כח "בכנפה השבורה" של השכינה.

תהליך: הדמעה שהופיעה בבית ד' הופכת כאן לבכי חרישי (האנשת השכינה כבוכה מדגישה את חולשת הקרבה בין האל לעם).

השכינה מפעילה על הדובר לחץ פיזי ורגשי כאחד.

בשתי השורות האחרונות בבית אנו שומעים גם את דברי השכינה: "כולם נשא הרוח, כולם פרחו להם, ואוותר לבדי, לבדי...". דברים דומים לאלו אמר הדובר בראשית השיר. מסתבר שלמרות היותם יחד, גם הדובר וגם השכינה חשים בודדים. אם עד כה חשבנו שנושא השיר הוא הדובר (הגוזל), הרי שכאן מתברר שלא פחות מכך השיר עוסק בחוויותיה של השכינה.

פרץ הרגשות מלמד על כך שברור לשכינה שהיא עתידה להינטש, ובכך יבוא הקץ לעולם היהודי(שכן אמונה תלויה באנשים שיאמינו בה ויקיימו אותה).

חזרה: המילים "לבדי". החזרה מדגישה את עוצמת הבדידות.

אלוזיה (הרמז) למגילת איכה: המילים "**לבדי**" ו"**בכתה**" מתקשרים לפסוק הפותח את מגילת איכה. פסוק זה מתאר את חורבן ירושלים ובית המקדש. ירושלים אבלה ויושבת "**בדד**" ו"**בכה תבכה**". אלוזיה זו מעצימה את השבר הלאומי עם "חורבן" בית המדרש בתקופת ביאליק לעצמת שבר "חורבן בית המקדש".

שירת המאה ה-20

שאלה 7: שיר אמי והנחל/ אורי צבי גרינברג

שאלה: תאר שתיים מן התמונות שהדובר מעלה בדמיונו והסבר כיצד הן משקפות את עולמו של הבן ואת יחסו לאמו. בתשובתך התייחס גם לרשמי החושים (צבעים, ריחות וכדומה), המעצבים תמונות אלו.

- בשני הבתים הראשונים מצייר הדובר תמונה דמיונית ("ואולי...") ופסטוראלית של נוף נהר על גדותיו של עץ כרות בשעות דמדומים ("הנחל ההוא... השוטף פי סדנו של העץ הכרות מלחך את גדות הזרדים החומים של גני הפירות"). זוהי שעת דמדומים והטבע שקט, יפה וריק מאדם ("דומיה וניחוח פרות מסביב"). רק הנערה, היא אמו של הדובר, נמצאת בנחל רוחצת ושוחה בו. היא מתוארת כבתולית ויפה. הוא מסביר כי האירועים מתרחשים בשעה שהייתה אמו נערה, בטרם הכירה את אביו ועוד לפני שילדה אותו ("ואני עוד אנני ביקום ואבי עודו עלם בנוסף בית הוריו").
- הבן מתאר את אמו כ"אלוהית היא במים". מטאפורה זו ממחישה את האופן בו תופס הבן את אמו. המטאפורה מדגישה לא רק את יופייה החיצוני של האם, אלא גם את טוהר מידותיה.
- בתמונה זו מתוארת האם בהקשר של הצבע הלבן "לבנת בתולים בכותונת משיה". הלבן המסמל טוהר וניקיון ואף הוא מדגיש את יופייה וטוהר מידותיה של האם, אשר נרצחה ללא עוול בכפה.
- תיאור האם מהווה אלוזיה מקראית לספר בראשית "ורוח ה' מרחפת על פני המים". אלוזיה זו, לצד תיאור הטבע ריק מאדם מדיף ריח של פרי ("...המלחך את גדות הזרדים החומים של גני הפרות...") יחד יוצרים אווירה של טבע בתולי ובראשיתי, אשר עומד בניגוד לתיאור הרצח הנתעב בסיום השיר.
- צבע נוסף אשר מופיע בתמונה זו הינו הצבע האדום. צבע זה מופיע הן בתיאורי השמיים בשעת דמדומים והן בתיאורי שער האם. העובדה שצבע שערה של האם הינו אדום עשוי לסמל מצד אחד את החיות שלה, דבר המומחש גם בתיאורה כאישה ששוחה במרץ במים. מצד שני, אותו אדום עשוי להוות רמז מטרים לבאות – לרצח ולדם שיישפך.
- בבית זה מופיע תיאור הנחל הזורם, אשר עומד בניגוד לגזע הכרות. תיאור טבע זה עשוי להוות לסמל את החיים, אשר נגדמים באחת ולפיכך לשמש כרמז מטרים לבאות.
- הבית השלישי מתאר תמונה הפוכה ומנוגדת לזו המתוארת בשני הבתים הראשונים. כיצד הכסיף השער האדמוני של האם והפך לבן ("הכסיף זה הראש והשגל זה הראש"). את מקומם של תיאורי הנוף הרגועים והיפים, תופס תיאור אכזרי של גוי גרמני שרומס את כבודה של האם ורוצח אותה ("הראש עדי שנכפש בדמו בעפר שנשפך בידי גוי גרמני ואכזר"). השער שהיה אדום, הופך לבן וכעת האדום הוא צבעו של הדם. בנוסף מופיע תיאור רגשות הבן, אשר מצהיר כי לא שילם (נקם) על מעשיו של אותו גרמני אכזר ואף לא קבר את אמו.
- הצבע האדום שסמל חיות, הופך לצבעו של הדם ואילו הלבן שסמל טוהר וניקיון, הופך להיות צבע השער של האם המבוגרת, אשר הכפישו את כבודה ללא עוול בכפה.

שאלה 11: שיר ט' מתוך "אהבתה של תרזה די מון"/ לאה גולדברג

שאלה: הסבר והדגם כיצד הרשמים הנקלטים בחושים מבטאים את אהבתה של הדוברת בשיר.

- לאורך היצירה מתוארים פרטים בטבע, עליהם מתבוננת הדוברת מחלונה ומושא אהבתה מחלונה. באמצעות אותם רשמים, הנקלטים דרך חלונה, היא מבטאת את אהבתה לבחור צעיר, אשר אינו נענה לה.
- בבית הראשון היא מתארת את הנוף של הגן ("אותו הגן נשקף, ואותו הנוף"). בבית זה הדוברת מדגישה כי את אותם דברים עליהם מתבונן האהוב, גם לה מותר לאהוב (ויום תמים מותר לי לאהוב את הדברים אשר ליטפה עינך"). השימוש במילה "מותר" מדגיש דווקא את מה שאסור – ולא מקובל – אהבה של אישה מבוגרת לגבר צעיר. בנוסף, קיים שימוש בציורי הלשון "לטפה עינך", המדגיש את הכמיהה לליטוף הפיזי.
- בבית השני הדוברת מדמינת כי שירת הזמיר, לה היא מאזינה מחלונה, מגיעה אל אוזנו של מושא אהבתה ומרטיטה את ליבו ("בלילה שר אותו זמיר עצמו ועת ירטיט ליבך בחלומי אעור ואזין לו גם אני"). ניתן לראות כי למרות האלמנטים הארוטיים (לילה, שירת זמיר, לב רוטט ושכיבה במיטה), אין כאן למעשה מגע. יתרה מכך, ייתכן כי לבו של האהוב כלל אינו קולט את הרשמים מהטבע.
- בבית השלישי נראה כי מדובר גם כן ברשמים, שנקלטים דרך חלון הדוברת. היא מתארת את האורן הזקן. ייתכן, כי הדוברת משליכה את רגשותיה כאישה מבוגרת אשר מאוהבת בגבר צעיר, ועל כן בוחרת להדגיש כי האורן הוא הזקן. בנוסף התיאור כי כל מחט נושאת את מבטו של האהוב מדגישה כי כל חלקיק בגופה, אף הוא נושא את מבטו. הבחירה דווקא במחט האורן עשויה להזכיר לקרוא דקירה – כאב של אהבה בלתי ממומשת. מן הראוי להוסיף כי יש כאן הטעיה שכן לא אהוב הוא שמקדם בברכה את הדוברת כי אם מבטו על המחטים, דבר הממחיש כי אין כאן קשר בין השניים.

שאלה 16: "שימו לב לסגול הרועד"/ נתן זך

שאלה: כיצד מתואר הטבע בשיר זה ואיזו משמעות מייחס לו הדובר. הדגם את דבריך.

- שיר הגות העוסק במשמעות החיים וכיצד יש לחיות אותם.
- הדובר קורא לנמענים לשים לב לסגול הרועד. הסגול הרועד למעשה מייצג את החיים. אשר כמו הצבע הסגול הינם מיזוג של דברים ולא יסוד אחד ויחיד. בנוסף, כמו החיים הם רועדים – כלומר חמקמקים ולא נצחיים. רעיון חוסר הנצחיות של החיים מתבטא בסיום השיר כאשר נאמר כי "הלילה לא יאחר". אותם חיים אשר נגמרים מהירות עומדים בניגוד לנצחיות של הטבע.
- היות וחיי האדם אינם נצחיים, על האדם להזדרז ולחוות את החיים והטבע במלוא העוצמה ועם כל החושים.
- הדובר בשיר מבקש מהנמענים לשים לב לפרטים שגורים בטבע, עליהם הם רגילים להתבונן, כמו רוח, עץ, אדמה אור וענן. עם זאת, הוא מבקש שהפעם יתבוננו באותם פרטים שגורים בטבע באמת – לא עוד בהייה פסיבית, אלא התבוננות מעמיקה ואקטיבית.
- הדובר בשיר מבקש מהנמענים לבצע סינטזה (מיזוג) של חושים: לראות, לגעת, למשש ולשאוף. המטאפורות "לשאוף את האוויר" ו"מששו את הרוח" ממחישות למעשה את הדרישה לחוות את הטבע בכל החושים ולא רק בחוש אחד.
- מן הראוי לציין כי לא מדובר בתיאורי נופים אינסופיים, אלא בטבע כפי שהוא נראה בעיר: "שאיננה נראית כאן לעין בעיר". כלומר, גם במקומות בהם הטבע הוא מועט, יש לחפש את האפשרות לחוות אותו בעוצמה מרובה.
- השיר מתארת כיצד הגזע "אוכל בכל פה את לשד האדמה". בתיאור זה הוא למעשה רומז שגם על האדם לאכול בפה מלא ועד לתמצית את היופי של הטבע – לחוות את העולם הסובב בצורה מלאה.

פרק שני – סיפור קצר

שאלה 18: סיפורים מאת עגנון

שאלה: ברבים מסיפורי עגנון יש פער בין המציאות ובין הדרך שבה הדמות המרכזית מפרשת אותה. הסבר והדגם כיצד פער זה מעצב את העלילה בסיפור מאת עגנון שלמדת.

הדגמה על פי "האדונית והרוכל":

בסיום האקספוזיציה הרוכל נשכב ברפת ו"נתנמנם". מילה זו רבת משמעות ומתארת את "נמנומו" של הרוכל לאורך היצירה כולה. הוא לא ערני למציאות. הוא מפרש את הסכנה באופן מוטעה.

יש להדגים מספר רמזים מטרימים המצביעים על הסכנה ממנה מתעלם הרוכל. למשל: א] קרני החיות על הכתלים מעוררים תהיה בנוגע לזהות מי שהרג את החיות. הרי האדונית מתגוררת בגפה בבית. בסופו של דבר, מתברר שכנראה האדונית היא שהרגה ותלתה קרני חיות אלה. יש לה אופי אלים ורצחני.

ב] האדונית מכנה את הרוכל בכינוי "חיבה" מזרי אימה כ"פגרי" או "נשרי" המעלים הקשר של מוות. הרוכל מתעלם ממציאות מאיימת זו ומתרץ לעצמו שזו צורת דיבור לא מוכרת לו שנשים נכבדות כנראה משתמשות בה.

ג] יש להרחיב בנוגע למוטיב הסכין. קניית סכין הציידים בידי האדונית, במקום לקנות דברי תמרוקים. הרוכל אינו מבין שהאדונית אלימה ו"גברית" ביצירה.

בהמשך מבהיקות עיני האדונית "כלהב של סכין". היא אף אומרת לו "אף אתה מוכר סכינים שאפשר לשחוט בהן בני אדם". מוטיב הסכין מופיע בחלומו של הרוכל. המוטיב ממחיש את הסכנה מחד ואת התעלמות הרוכל מהסכנה מאידך.

ד] חידת בעליה של האדונית: מדוע היו לה כל-כך הרבה בעלים? ממה מתו? ה] חידת אי האכילה של האדונית. יוסף לא חושד בחוסר אנושיותה. רק בסוף הוא מבין שרצחה את כל בעליה וניזונה מבשרם.

חלום הרוכל הוא אמצעי אפיון עקיף המעיד על כך שבת-מודע מבין הרוכל שנשקפת סכנה מידי האדונית. אפילו ה"הבנה", החלום, והיציאה מבית האדונית אינם מעידים על חשבון נפש כי הרוכל יצא "פתאום" לקרוא תפילת שמע. היציאה "פתאום" מעידה על אימפולסיביות יותר מאשר הבנה של המציאות.

אלוזיה ליוסף המקראי. האלוזיה נשענת על שמם המשותף, היותם יהודי בגולה, חולמי חלום משמעותי ונסיון פיתויים בידי נכריה. האלוזיה יוצרת הקבלה ניגודית המדגישה את טיפשותו ועיוורונו של הרוכל בניגוד לחכמתו של יוסף התנ"כי. יוסף התנ"כי ניחן ביכולת לפתור חלומות, ואילו יוסף הרוכל אינו מצליח להתייחס נכונה לחלום ברור המזהירו ממציאות הסכנה בבית האדונית.

יש להתייחס לרובד האלגורי: "עיוורונו" של העם היהודי הבטוח שהגויים יתנו לו אמנציפציה, תוך התעלמות מכל הסימנים האנטישמים המעידים על הסכנה בגולה.

שאלה 19: "סיפור אהבה"

שאלה: בחר מהסיפור בשני מוטיבים (כגון מוטיב המחלה, מוטיב החלומות, מוטיב הבית). תאר כיצד המוטיבים שבחרת באים לידי ביטוי בסיפור, והסבר את תרומתם לבניית משמעותו.

יש לקשר כל מוטיב למשמעות הסיפור. משמעות זו היא חוסר היכולת "להשתחרר" מהשואה. פליטי שואה רבים התקשו להמשיך בחייהם ולצפות אל העתיד. כך גם קובה שרגשות האשם מלווים אותו. הוא אינו מבין כיצד יוכל הוא להמשיך בחייו, להתחנן ולהקים משפחה, בעוד משפחתו כולה נספתה בשואה כולל אשתו ובתו.

מוטיב החלומות ממחיש בהקבלה ניגודית עד כמה רוזה אופטימית, ומבטא אל העתיד, בעוד שקובה "תקוע" בעברו.

החלום הוא אמצעי אפיון עקיף לתת-מודע בנפש האדם. זוועות העבר שבים אל קובה ורוזה.

רוזה מדחיקה: בבוקר היא "מיטיבה לעצמה את החלום" ואומרת "החלומות שווא ידברו".

חלומותיו של קובה תוקפים אותו לאחר שהוא מפסיק לצאת לעבודה. עד כה העבודה שימשה מפלט מהירהורים וזכרונות. הוא חולם על אמו, אך אינו מספר מה בדיוק חלם. החלום קשה כנראה. רוזה כהרגלה מבטלת ואומרת "אמך לזכותך תעמוד". תוקפים את קובה חלומות חיוביים הקוראים לו לשוב לעבודה. במקביל מתגברים חלומות בהם כל משפחתו (שנספתה) נוכחת. שני רבנים מזוקנים אומרים לו שעליו להניח את רוזה ושהוא עגון. יש להסביר את המושג "עגון".

מוטיב הזרימה הוא מטאפורה למערכת היחסים בין קובה לרוזה. הכותרת האירונית "סיפור אהבה" יוצרת צפייה אצל הקורא לסיפור על זוגיות טובה, רומנטית, תקשורת אישית ולקשר יציב. למעשה לפנינו ההיפך מכך. כבר המשפט הראשון מהפך את ההקשר החיובי שבכותרת: "אט-אט, בזרימה מתונה, פעפעו החיים אל נקודת השפל של השקט, וכששקעו היו שקופים כגבישי המלח הצחורים". זהו משפט מטאפורי למערכת יחסים שבמקום צמיחתה, הרי שזרימתה כלפי מטה. במקום תקשורת יש בה דממה ושקט. במקום מתיקות יש בה "מלח".

דווקא כאשר רוזה חולה הקשר בין בני הזוג מתחזק. כאשר קובה אינו מרגיש לחץ באישו תפקיד מאהב, אלא מתפקד כמעין "אב" שדואג לרוזה הזקוקה לסיוע. גם כאן מופיע מוטיב הזרימה. אלא שכאן הוא חיובי. הזרימה המתונה הופכת לנהר שהוא תוצאת מיזוג הזרמים המובילים אליו: "הכל נהר אל התכלית הגדולה, הוודאית, אל המיזוג השלם."

משפט דומה לראשון חוזר לאחר שרוזה מחלימה: "אט אט זרם השקט אל נקודת השפל אל אותם המסתרים, שמשם אין שבים". שוב הקשר בין רוזה לקובה בעייתי. קובה מאבד עניין בעבודה ו"הוא נשאר שבוי בידי הרהוריו, שהיו גואים ועולים בזרם". זוהי מטאפורה של אדם הטובע בתהליך הידרדרות נפשית מתמיד, אתו אינו מסוגל להתמודד. מטאפורת טביעה זו היא רמז מטרים לאיבוד יכולתו של קובה להיאחז בחיים ולמותו בסוף הסיפור.

שאלה 20: "כינורו של רוטשילד"/צ'כוב

שאלה: בחר בסיפור קצר שיש בו תיאורי סביבה, תיאורי טבע או תיאורי חפצים. הצג תיאור כזה, והסבר את תפקידו בעיצוב העלילה ובאפיון הדמויות בסיפור שבחרת.

כותרת משנית

- במהלך היצירה מופיע תיאור הסביבה האנושית, בה חי יעקוב. אנשי העיירה המעטים שפוגש הקרוא במשך הסיפור מעידים לא רק על טיב העיירה, כי אם גם על אופייה של הדמות הראשית ומשמשים כאמצעי לאפיון עקיף:
- כבר באקספוזיציה פוגש הקורא את רתח המתכת שאקס, אשר שמנצח על להקת הכליזמרים היהודית. נאמר עליו כי הוא לוקח כמחצית מהרווח של הלהקה לכיסו. הדבר מעיד על חוסר המוסריות של אותו אדם, אשר כל עניינו הוא הרווח הכלכלי ולא המוסרי.
- דמות נוספת שפוגש הקורא במהלך היצירה הינו מאקסים החובש. נאמר עליו כי בני העיירה אוהבים אותו כי על אף שהוא נותן עינו בכוס ומרביץ לחוליו, שכן הוא יודע את המקצוע. במפגש עם הזוג יעקוב ומרפה נחשף מאקסים בחוסר רגישותו. הוא מחליט כי מארפה חיי מספיק וכעת הגיעה שעתה. נראה כי הוא אינו נותן את הסיוע הדרוש לזקנה על מנת להחלים, שכן יעקוב מהרהר כי אילולי היה לו הכסף, וודאי היה מקבל שירות טוב יותר. מן הראוי לציין כי ניתן לערוך אנלוגיה על דרך הזהות בין יעקוב לבין מאקסים, שכן שניהם אומנם עוסקים במקצועות אשר מפגישים אותם עם מצבים עצובים בחיי האדם, אך הם נוהגים בסובבים אותם באטימות רגשית. עם זאת, דווקא במפגש בין השניים, קיימת אנלוגיה על דרך הניגוד, דבר אשר מצביע על השינוי שהחל להתחולל ביעקוב כאשר הבין כי אשתו עומדת למות.
- דמות נוספת אשר יש בכוחה להעיד על הסביבה של יעקוב הינה הילדים, אשר צועקים ברשעות ונטפלים הן לרוטשילד (מכנים אותו ג'יד) והן ליעקב (אחריו הם צועקים "ברונזה הולך") ללא כל סיבה.
- הסביבה האנושית מעידה על טיבה של הדמות הראשית, אשר אינה שונה מסביבתה באטימות הרגשית שלה. עם זאת, גסיסת אשתו, מותה וגסיסתו שלו מובילים אותו לשינוי רגשי.
- ביצירה מופיעים גם תיאורי טבע. יעקוב מגיע אל הטבע לאחר שהוא מבין כי הוא עצמו עומד למות.
- במהלך התבוננותו בעץ הערבה נבוב הגזע, הוא נזכר בתינוקות בהירת השער, אודותיה דברה מרפה לפני מותה. הוא נזכר כיצד היו יושבים שלושתם ליד העץ ונהנים.
- יעקוב מתבונן בנהר וחושב כי פספס את הנהר מבחינה חומרית. הוא חושב לעצמו כי יכל היה להשיט רפסודות, לפטם אוזים ולשלוח למוסקבה, לשוט ולנגן על כינור או לדוג. עם זאת, כעת החיים עברו ואת כל זאת פספס.
- מתוך מחשבות על הפסדים כלכליים וחומריים הוא מתחיל לחשוב על הפסדים רגשיים. כאן למעשה מתקיימת נקודת המפנה היצירה – הדמות מבינה כי בזבה את חייה במחשבות על רווח והפסד חומרי, כאשר הרווח וההפסד האמיתי הוא זה הרגשי, הטמון ביחסים עם הזולת. בהקשר זה ניתן לדבר על מוטיב הרווח וההפסד אשר מדגיש רעיון זה.
- כלומר, על רקע תיאורי הטבע מגיע הדמות לתובנה החשובה ביותר בתהליך ההתפתחות שלה. יעקוב מבין כי בזבז את חייו לשווא והחמיץ את אשתו ואת הסביבה בגלל אטימות רגשית וכעת הוא עומד למות ואת שנעשה לא ניתן לשנות.

רומאן עברי, נובלה עברית, רומאן מתורגם, נובלה מתורגמת

שאלה 24: "חצוצרה בואדי"/ סמי מיכאל

שאלה: פערים בין דורות, בין מעמדות, ובין בני לאום שונים משתקפים ביצירות רבות. תאר והסבר כיצד פער כזה משפיע על היחסים בין הדמויות ברומן או בנובלה שלמדת ומהי תרומתו להבנת היצירה.

- במרכז היצירה עומד הפער בין בני לאום שונה – ערבים ויהודים. היצירה מעלה את השאלה האם קשר רגשי בין ערבים ליהודים יכול להתקיים במדינת ישראל.
- בהתחלה הפער בין הלאום היהודי לבין הלאום הערבי מתבטא כקונפליקט פנימי בתוך הודא, אשר מתוארת כערביה שחיה בעולמם החברתי והתרבותי של היהודים (עובדת בסוכנות נסיעות יהודית, קוראת יהודה עמיחי).
- הפער בין הלאום היהודי לערבי מתבטא ביתר שאת כאשר הודא מתאהבת באלכס ויוצרת איתו קשר זוגי.
- דוגמא לפער ולקונפליקטואליות של קשר זה מתבטאת באפיזודה בה חוזרים הודא ואלכס מאילת. ביתה מלא באבלים על בן דודה, פעיל פת"ח שנהרג על ידי צה"ל. בני משפחה מגנים אותה על קשריה עם אלכס.
- דוגמא נוספת לפער בין הלאומים ולקונפליקט המוצג ביצירה, מתבטא כאשר הודא מגהצת את מדיו של אלכס, לפני צאתו למילואים. היא חושבת שגברים ישראלים שלבשו מדים אלו הרגו ערבים, מצד שני מדים אלו כאשר יהיו על גופו של אלכס יהפכו אותו למטרה לכל ערבי. אלכס מבין את תסכולה ושואל - מה מדאיג אותה יותר, שהוא מסוכן לערבים או שהערבים מסוכנים לו.
- פער זה בין הלאום הערבי לבין הלאום היהודי אינו מגיע לידי גישור בסיום המחזה. הסופר בוחר להרוג את אלכס במלחמה ובכך למעשה מצהיר כי קשר כזה, בין ערביה ליהודי אינו יכול להתקיים על אדמתנו. כלומר, הפער בין הלאומים אינו בר גישור.
- יתרה מכך, בסיום היצירה, הודא אף מתלבטת האם עליה ללדת את פרי אהבתם שברחמה. היא חושבת באיזה "רחוב" תגדל אותו, שהרי יהיה זר הן בעולם הערבי והן בזה היהודי.
- ניתן להוסיף כי היצירה מראה כי למעשה הודא ואלכס יכולים לקיים קשר משמעותי והמשותף ביניהם עולה על השונה (אנלוגיה). כלומר, במידה ושמים דת, לאום ושפה בצד, ניתן לקיים קשר כנה ומשמעותי בין הלאומים. יתרה מכך, בהשוואה (אנלוגיה) למערכת היחסים של מרי ווהיד, הם מקיימים מערכת יחסים כנה ואמיתית. עם זאת, במציאות הקונפליקטואלית של מדינת ישראל לקשר זה אין עתיד.

שאלה 25: "סיפור פשוט"

תאר את הסיום של הרומאן או הנובלה שלמדת.

בסיום "סיפור פשוט" מתוארת שגרת חייו של הרשל בשבוש לאחר חזרתו מבית המרפא של ד"ר לנגזם. מינה והירשל התקרבו מאוד זה לזאת. צירל כבר לא שולטת בחיי הירשל. הבן החולני משולם מורחק לכפר אל הורי מינה. כך הירשל, הצמא לאהבה (בשל חסך אהבת אם), מקבל את מלוא תשומת הלב של מינה. בן נוסף נולד למינה והירשל. בעוד שמשולם החולני הוא מטונימיה ליחסים החולים בין הירשל ומינה, הרי שהבן החדש והבריא מטונימי ליחסיהם הבריאים של הירשל ומינה. זהו סיום סגור. ברור שעתידי של הירשל עם מינה. ברור שהוא נורמטיבי. ברור שבקונפליקט בין רגש הפרט לבין חמרנות מעמדית של החברה, ידה של החברה על העליונה.

מוטיב המדגים את השינוי בהירשל הוא מוטיב "הקבצנים הסומים". הוא מדגיש את היות הירשל דמות עגולה. כשהיה "משוגע" ד"ר לנגזם שר לו את שירי הקבצנים הסומים שאין להם התחלה ואין להם סוף. הירשל נמשך לשירים אלה שהיו מעין פיצוי לכך שמעולם אמו לא פינקה אותו ולא שרה לו שירי ערש. הקבצנים היוו, לגביו, דמויות שאינן שייכות לכללי משחק המסגרת החומרנית החברתית הנוקשה רודפת הבצע ומחשיבת הממון והמעמד. השירים והמוסיקה הם ביטוי לעולם הרגשי הקרוב ללב הירשל. השירים ללא התחלה וסוף. דהיינו: ללא מסגרת. הרי הירשל שונא גבולות וכללים שהינם מנת חלקה של המסגרת החברתית.

בסיום הרומן (סוף הפרק הלפני אחרון), הירשל מטייל עם מינה במרכז העיר. הוא רואה קבצן סומא מנגן בשלג. זהו מראה עלוב הרחוק מהדמיונות הרומנטים של הירשל בעבר כשדמיין את הקבצנים הסומים מנגנים בחמה. הירשל זורק מטבע לקבצן ואומר למינה ב"קול קשה": "נלך". זריקת המטבע מעידה על זלזול בעוניו של הקבצן ובעולם הרגשי המוסיקלי שהוא מייצג. ה"קול הקשה" מטונימי לכל הוויתו של הירשל שעבר מפנה מאדם רגיש ועדין בעל חיי רגש עזים, לאדם רציונלי, כנוע, סתגלן המדחיק רגשותיו ומקבל על עצמו את ערכי החברה החומרנית של שבוש.

נשאלת השאלה האם זהו סיום טוב או רע. ניתן להגדיר זאת "הניתוח הצליח אך החולה מת". מצד אחד הירשל נורמטיבי ומתפקד. הוא מוצא שפה משותפת עם מינה אשתו, למד לאהוב אותה. אך מצד שני הוא ויתר על עצמיותו, רגשותיו ועל אהבת חייו – בלומה.

דרמה

שאלה 26: "בית הבובות" / איבסן

כותרת משנית

שאלה: מרכיבים כמו תפאורה, אביזרי במה (חפצים, עיצוב במה) ותלבושות עוזרים להמחיש רעיונות מרכזיים במחזה ו/או לאפיין את הדמויות בו. הסבר קביעה זו ובסס אותה על שתי דוגמאות מהמחזה המודרני שלמדת.

- איבסן כתב הוראות מדויקות לגבי מרכיבי התפאורה, אביזרי הבמה והתלבושות. לאלה מספר תפקידים:
- ראשית, מרכיבי תפאורה אלו הפכו את הבמה לבית בורגני טיפוסי. הדבר יצר מצב של ראליזם. והצופה הרגיש שהוא נמצא במה שמכונה "הקיר הרביעי", מציץ לתוך סצנה אמיתית.
- שנית, לפרטי התפאורה תפקיד סמלי. כך לדוגמא, העובדה כי כל הסצנות מתרחשות בטרקלין מוקף דלתות, יוצר תחושה של מעיין כלוב. הדמויות במחזה אכן פועלות בתוך כלוב – בתוך בית בובות. מוסכמות החברה מושכות בחוטים של הבובות ומחליטות על אופן פעולתן של הדמויות. כאשר בסוף המחזה נורה יוצאת מן הדלת של הבית, היא גם יוצאת מן הכלוב – מבית הבובות, בו חיה כל חייה. דוגמא נוספת לפרטי תפאורה אשר מייצג דבר מה הינו הפסנתר, אשר מתאים ומקובל בבתיים בורגניים ומייצג את רצון בעלי הבית להחצין את אהבתם והבנתם של בני הבית במוזיקה. זהו גם תפקידם של הספרים בטרקלין. על אף שאף אחת מן הדמויות לא משתמשת בספרים, הם מופיעים שם על מנת לייצג את אהבת בני הבית לקריאה ולהחצין את היותם אינטלקטואלים.
- שלישית בתפאורה למעשה מבטא המחזאי את ניסיונותיה של הבורגנות לחקות את האצולה ולהחצין את השתייכותה למעמד מכובד. כלומר, יש כאן ביקורת כלפי אותו מעמד ביניים – מתעשרים חדשים אשר ניסה בכל כוחו לחקות את המעמד הגבוה. זו הסיבה שבסלון יש חיקוי של תמונות ולא תמונות מקור, חיקוי של פסלים, החצנה של קריאה ואהבה למוזיקה. בנוסף, יש חיקוי של האצולה, בה האישה אינה עובדת.
- טרוולד הלמר הינו תוצר ישיר של אותה חברה בורגנית צבועה שכל עניינה הוא מה יחשבו ומה יגידו. כך לדוגמא, הוא רוצה להראות לראווה אישה יפה שיודעת לרקוד. כאשר הוא מגלה בדבר ההלוואה הזיוף כל מה שמדאיג אותו הוא כיצד יראה ומה יקרה למוניטין שלו. הוא כלל לא חושב להודות לנורה על מעשיה ולשאול כיצד עברה את שלושת ימי הסחיטה.
- במערכה השנייה מופיע פריט תפאורה נוסף – תחפושת בת הדייגים הנפוליטנית של נורה. ההלמרים מוזמנים לנשף תחפושות ונורה מתחפשת לבת דייגים נפוליטנית ורוקדת את ריקוד הטרנטלה. במהלך המערכה השנייה, נורה עסוקה בתיקון התחפושת. התיקון סמלי, שכן במערכה זו היא מנסה לתקן תחפושת אחרת אליה הייתה מחופשת במשך שמונה השנים אחרונות – היותה אשתו הבובתית והכנועה של טרוולד. אחרי קבלת המכתב מקרוקסטאד (בו נחשף סודה), היא אומרת שאין לה מה לתקן. ברובד הגלוי סיימה לתקן את התחפושת. אף ברובד הסמוי, היא מבינה כי היא עומדת לפשוט את תחפושת האישה הכנועה.
- בדיאלוג הסוגר את המחזה, כאשר נורה ניצבת מול האמת העגומה, שהנס לא יתרחש ובעלה לא ייקח אחריות על מעשיה ויציל אותה, היא פורשת להחליף את התחפושת. הורדת

התחפושית הינה סמלית, שכן היא לא רק מורידה את תחפושית בת הדייגים הנאפוליטנית כי אם גם את תחפושית האישה הכנועה. לאחר החלפת הבגדים היא ניצבת מול בעלה כשווה לו ואומרת לו שהיא לא מוכנה לחיות ובהעמדת פנים.

מן הראוי להוסיף כי התחפושית אינו רק פריט, כי אם מוטיב מרכזי ביצירה. הוא קושר את חלקיה ומופיע לאורכה. נורה אינה היחידה שמתחפשת, אלא גם טרוולד מחופש. הוא מחופש לבעל אוהב. תחפושית זו נושרת כאשר הוא מגלה את האמת. תפקיד המוטיב הינו למעשה להדגיש את הביקורת כלפי הצביעות של החברה הבורגנית שכל עניינה הינו ההיבט החיצוני. המוסכמות של החברה זו כובלות את הפרט ואינן מאפשרות לו להגשים את עצמו כרצונו.

שאלה 26: ביקור הגברת הזקנה/ דירנמט

יש להסביר את הקביעה שבשאלה: דרמה היא התרחשות בימתית. אין בה מקום לתיאור סמלי או לתיאור מטאפורי. במקום זאת הפעולה עצמה, המראה עצמו, ההתרחשות הבימתית הם בעלי תפקיד סמלי או מטאפורי. תפקידים של התפאורה, אבזרי הבמה ותלבושות הוא להמחיש ולהדגיש רעיון מסויים.

דוגמאות מהמחזה "ביקור הגברת הזקנה":

(1) בפתיחת המחזה התפאורה מציגה תחנת רכבת מוזנחת ועלובה. הקירות ללא חלונות. לוח זמנים קרוע מודבק אל הקיר. השלט העלוב "רחוב הרכבת" מסומן במטושטש. בצד שמאל ביתן קטן שגגו עשוי רעפים. זהו בית השימוש. על הספסל שלפני הבית יושבים ארבעה גברים, גבר חמישי צובע כרזה באותיות אדומות לכבוד האורחת המכובדת העומדת להגיע לעיר גילן. כל הגברים לבושים בגדים מרופטים. תיאור תחנת הרכבת מטונימי לעליבותה של גילן כולה. בגדיהם המרופטים של האזרחים מעידים על מצבם הכלכלי הדחוק. הצבת בית השימוש בתחנת הרכבת מסמלת את איכות תושביה של גילן, ומרמזת (רמז מטרים) לירידה המוסרית שתרחש במהלך העלילה. האותיות האדומות בכרזה הן רמז מטרים לשפיכות הדם שתרחש בהמשך.

(2) בפתיחת המחזה תחנת הרכבת הייתה עלובה ומוזנחת. בתמונה האחרונה נראית תחנת הרכבת המשופצת חגיגית ומפוארת יותר. האפרוריות פינתה את מקומה לצבעוניות וחדשנות. התחנה מקושטת בדגלים, בזרים ובאורות ניאון. זוהי כבר עיר מודרנית ועשירה. לבוש: בגדי ערב מהודרים. הניגוד בין תפאורת תחנת הרכבת בפתיחה ובסיום, הוא ניגוד המדגיש את עצמת הכסף. עצמת החמרנות. אך אפילו מיליארד שמקבלת העיר גילן, לא יוכלו לעולם להסוות את השחיתות המוסרית המסומלת בתפאורת ביתן בית השימוש שעדיין עומד על כנו.

- (3) הנעליים הצהובות: אנשי גילן מקבלים הבטחה מקליר זחנסיאן. הבטחה היא שאם ירצחו את בן עירם איל, יקבלו מיליארד ויוכלו לשקם כלכלית את עצמם, משפחתם ועירם. אנשי גילן "המוסריים" כמובן שמסרבים. אך יחד עם סירובם, יותר ויותר מאנשי העיר מתפתים לקנות בהקפה. בסתר ליבם הם מקווים שמישהו ירצח את איל וכך וסומכים מראש על קבלת המענק הכספי. ככל שעובר הזמן יותר ויותר אנשים מופיעים על הבמה נעולים בנעליים צהובות חדשות, אותן קנו בהקפה. הנעליים הצהובות מסמלות את הזהב הקורץ לאנשי גילן. הן מבטאות את תשוקתם לכספה של קליר. הצבע הצהוב הוא צבע בולט לעין ומלמד על היעדר בושה.
- (4) ארון קבורה שנושאת פמלייתה של קליר הוא רמז מטרים לרציחתו הצפויה של איל.
- (5) כלוב ובו פנתר שחור – הפנתר של קליר מטונימי ליצרי הנקם הפראיים שלה. במהלך העלילה הפנתר מטאפורי לאיל: הפנתר בורח, צדים אותו והורגים אותו – רמז מטרים שכך בדיוק יעשו עם איל.
- (6) יער קונרד: אבעה אזרחים מביאים ספסל עץ ומניחים על הבמה. האזרחים מגלמים תפקיד של עצים ובעלי חיים ביער. על צווארו של אחד מהם תלוי לב גדול שעליו חרותות האותיות "א-ק" (רמז לעבר בו איל וקליר כזוג אוהבים חרטו שמותיהם על העץ). בני האדם מגלמים עצים בראש וראשונה כדי לחזק את רושם עליבות גילן. כל כך ענייה עד שאין אפילו די משאבי תפאורה כדי לתארה. שנית – כך עובר המסר שבני האדם אבדו צלם. הם מתנהגים כאילו נוצרו ללא לב להרגיש וללא תבונה ושכל לחשוב ולהבין.
- (7) הבמה המחולקת במערכה השנייה. המערכה השנייה מתרחשת כאשר קליר צופה במתרחש בעיר ממרום המרפסת של חדרה שבמלון. מטרת העמדה כזו של תפאורה היא להמחיש את רקבונם המוסרי של אנשי גילן ואתהיותה של קליר מעין "אלת הגורל". היא צופה מלמעלה. היא חוזרת כמה פעמים על המשפט "אני אחכה" מתוך ידיעה שאין היא צריכה להתערב יותר מדי. החומרנות ורדיפת הבצע של אנשי גילן הם שיעשו את "העבודה השחורה" ויביאו, בסופו של דבר, באופן דטרמיניסטי לרצח איל.

פרק חמישי – שיר שלא נלמד

שאלה 28: "מתחת לפני האדמה"/ אלי אליהו

- בשיר זה משחזר המשורר, בן למשפחת עולים, זיכרון מימי שירותו הצבאי.
- א. מהו הזיכרון? (6 נקודות)
- ב. הסבר והדגם כיצד כותרת השיר והמטפורות בו מסייעות לעצב זיכרון זה של המשורר (10 נק').
- א. הזיכרון של הדובר הוא תחושת הבושה והעצבות של אביו שלא הצליח להיטמע ולהרגיש בנוח בתרבות הישראלית עם זהותו כעולה בן תרבות מזרחית. רגע הזכרון המתואר הוא כשאביו היה נוסע אל עבודתו ובדרכו מקפיץ את בנו החייל לצבא. טרם יציאתם לדרך, בעודם בחניון, האב שמע בתוך המכונית תחנות רדיו בהן מוסיקה שאהב בשפה שאינה עברית. האב שעלה מבגדד שומע שירים בערבית, בתחנה לא ישראלית – "תחנות הבושה". שירים אלה הם בשפת מקום הולדתו של האב והתרבות בה צמח. תרבות אליה הוא נכסף אך גם חש בושה להשתייך בפומבי במדינת ישראל המערבית וה"מודרנית". ברגע בו המכונית עולה מהחניון האב מחליף תחנת רדיו לתחנות ישראליות דוברות עברית. פעולה זו מבטאת את התכחשות האב לזהותו המקורית.
- ב. כותרת השיר מתייחסת ברובד הגלוי למיקום הסיטואציה המתוארת בחניון תת-קרקעי. ברובד הסמוי הביטוי "מתחת לפני האדמה" מבטא הסתרת. אכן האב מדחיק את כיסופיו לתרבות ממנה בה ולשירים הערביים אותם הוא מרשה לעצמו לשמוע רק בהסתר "מתחת לפני האדמה" בחניון התת-קרקעי. חשוב לציין שבזיכרון זה יש גם משהו חיובי: האב מרגיש בנוח לשמוע מוסיקה ערבית ליד בנו החייל. זהו תיאור של אינטימיות בין אב לבן.
- "בגדד מתה" – בגדד היא מטונימיה לעיראק ולכל תרבות המזרח.
- "אצלי הניתוח הצליח" – "ניתוח" היא מטאפורה להטמעות הדובר בחברה הישראלית, בה הוא משרת כחייל צה"ל. המטאפורה "ניתוח" מדגישה את מסר ה"חולי" של מי שלא הצליח לעבור את כור ההיתוך הישראלי, למחוק את עברו ותרבותו הקודמת – כמו האב. בכך דמות האב מקבלת מימד מכמיר לב שמשוה בנפשו אינו שלם ו"חולה".
- "עצב ידו" – האנשת היד במטאפורה מתחום הרגשות. האנשה זו מחזקת את רושם העצב אצל האב שלא רק נפשו עצבה, אלא כל מהותו, כל אבריו מביעים עצב.
- החניון התת-קרקעי – זהו מקום סמלי של הסתרה. הדחקה. תת-מודעות כיסופי האב לילדותו ותרבותו הבגדדית.